

A 2217

1311.		45	46.
link: 1046	jinnis		105.
105.			
105.			

XIV. 7862 - 1946. apr. 13. - II. t. dilaubud. - i - mks. kif.
7916 - ... mājis 27. - I. ... - ephangū

peleceer 1923. II. 1.

avetins
dāst

A PÉNZ ELMÉLETI ALAPJAI.

Csereszkozs - számolási

egység.

/: Államtudományi doktori értekezés. :/

Irtta:

Várady - Szabó László.

Bizáltnak kiadom:

Főminiszterrel Dr. Györfly - Vándor Pál
elfogadom. Komoly " Papály Ferenc
jövendőt dol. professzor matematik.

Próf. - Györfly Károly február 1946. június 5.

Csem Zsuzsanna avatás

alapjainak elfogadom:

1946 - júl - 6.

Györfly
C. i. dehrán

B. Szabó László

A 2217

I. B e v e z e t é s .

A c s e r e a l a p j a i .

Az embert az különbözteti meg az állattól, és a társas formában élő emberek összességét, a társadalmat, az állatoknak bármiféle társas formában élő csoportjaitól, hogy az ösztöni életnek az önfenntartás és fajfenntartás szolgálatában álló tevékenységén túl, önnön lelki tartalmát, legbensőbb lényegét kifejező, vagyis inkább kifejezni törekvő, az időtlenség és tértelenség nem mulandó és nem változó boldogságának vágyát megvalósítani igyekező tevékenységet is fejt ki. Az ember és a társadalom élete tehát kettős síkban - az ösztönök síkjában, és ezen túl, ennek fellette egy magasabb, lelki tartalmakat és vá-

gyakat kiteljesíteni akaró k u l t u r sikben
- folyik. Ez a kulturéletforma, illetve az en-
nek mélyén rejlő, ezt létrehozó, önérvényesi-
tésre törő vágya örök és változatlan nyugodt
boldogságnak szükségképpen azt eredményezi,
hogy az ember számára mindennemű munka toher
és kinlódás, mind a létfenntartáshoz szükséges
főleg testi munka, mind az önkifejtés, a kultu-
rateremtés munkája, mely nagyobbrészt szellemi
munka. A munka mind nképpen csak el nem hagy-
ható rossz számára, mely nélkül ugyan élnie
nem lehet, mert egyrészt ösztönei, másrészt
lelki éhsége sarkalják, - de amely csak a tes-
ti és lelki kielégültség kivánt állapotának
elérésére szolgál. Ezek közül a lelki kielég-
ültség a fontosabb, ennek zavartalan élvezé-
sének biztosítására szükséges a testi kielégült-
ség megszerezése. Ezért aztán a fizikai létfenn-
tartás munkája, mivel csak közvetve szolgálja
a legfőbb emberi célt, mindig terhe sebb, mint
a tulajdonképpeni kulturmunka.

Természetes törekvése tehát az embernek, hogy minél kevesebb terhet jelentő munkával elnyerhesse a szellemi kiteljesedés nyugalalmát, és még erősebb törekvése aziránt, hogy még kevesebb, sokkal kevesebb munkával, - mert ez sokkal terheesebb neki, - megszerezhesse a nyugalom élvezéséhez elengedhetetlenül szükséges fizikai kényelmet és jólétet. Ez a törekvés voltaképpen nem más, mint civilizáció, - mert civilizáció nem azonos a kulturával, ámbar kölcsönösen hatnak egymásra, s össze is fonódnak gyakran. A kultúra az emberben élő magasabb, örökörvényességű szellemi értékeknek az életben és világban megvalósítása, realizálása, illetve ennek megkísérlése. A civilizáció ezzel szemben mintegy eszköz csak a kultúra megteremtéséhez, ennek megkönnyítését, előfeltételei biztosítását célozza, azáltal, hogy csökkenti a munka terhet, a testi és szellemi munkáját egyaránt, s így kevesebb munkával teremti elő a szükséges fizikai ja-

vakat, a felszabadult munkaerőt pedig egyrészt a kulturtevékenység fokozására, másrészt minél teljesebb fizikai jólét és kényelem biztosítására fordítja.

A kultúra feltételezi a társas életformát. /: Nem teremti, mert a társulás alapja az embernek az állatokéhoz hasonló társas ösztöneiben keresendő, - ám ez a kérdés most nem tartozik ide, s bővebben nem foglalkozhatunk vele. :/ Ugyanis az önérvényesítés, lelki tartalmaknak az életben realizálása nem képzelhető anélkül, hogy a körülöttünk levő világot is ne próbálnánk aszerint alakítani. Mert élet és világ egymástól el nem választható: élni csak a világban lehet, s a világot csak az életünkön át ismerjük. A világba pedig embertársaink is beletartoznak, beletartozik az a csoport is, melynek tagjai vagyunk, és így ez is tárgya kell, hogy legyen alakító törekvéseinknek. E törekvések a csoport tagjai között természetesen kölcsönösek, s végeredményben a tár-

sas életforma kiterjeszkedik a kulturmunkára, és e társasodott munkálkodás a puszta csoportból, mondhatnánk csordából, társadalmat teremt.

Ez a társas, társadalmi kultúra kétségtelenül teszi, hogy civilizáció is csak társadalmi formában képzelhető. Hiszen a civilizációs törekvések számottevő eredményt nem is hozhatnak másként. Lássuk csak a munka terhének csökkentése kérdését, mert ez az alapproblémája a civilizációnak, minden további törekvés ezen épül fel. A munka könnyítése két módon lehetséges: egyik a technika, másik a munka megszervezése, társadalmi megszervezése, mely fejlettebb formában közös munka, tökéletesebb alakjában munkamegosztás és ezzel együtt munkaegyesítés. Az első mód az egyénnek külön is rendelkezésére áll, bár nagyobb eredményt csak társadalmi keretben jelenthet, - a második azonban már eleve feltételezi a társas életformát, mégpedig eredménye annál nagyobb, minél tágabb a társadalmi keret. Mert amiképpen a kulturtörekvések,

mint az önkifejtés kísérletei, lényegükből folyó-
 an a világnak mind szélesebb köreire irányulnak,
 úgy hogy lassanként az egész emberiség és az e-
 gész földkerekség egységes társadalmi kulturmun-
 ka hatása, alakító hatása alá került és fog még
 nagyobb mértékben kerülni, azonképpen a civilizá-
 ció is mindinkább tágítja a társadalmi kereteket,
 hovatovább az egész emberiséget egybeölelve, s
 így térbelileg az egész földkerekségre egység-
 ként kiterjedve, miáltal a munkamegosztás nem-
 csak személyi képességek és szakmabeli gyakorlat,
 hanem földrajzi és természeti tényezők különbözö-
 sége szerint is a legnagyobb mértékben megvalósul-
 hat. Az ilyen, mondhatnánk tökéletes munkamegosz-
 tás és természetesen vele együtt járó munkaegye-
 sítés pedig a tehnikai lehetőségek kihasználását
 a végsőig tudja fokozni, s ezzel az elemi embe-
 ri szükségletek kielégítését szolgáló javak elő-
 teremtése oly kevés terhet jelentő munkával jár,
 hogy lehetőség nyílik ezeken túl a civilizáció
 tovább törekvéseinek, a kulturateremtésre fordí-

tott munka fokozásának, s a minél teljesebb fizikai kégyelem és jólétnek biztosítására.

A civilizáció nyomán tehát megszapornak a szükségletek, - sőt a közvetlen szükségleteken kívül közvetettek is lépnek fel a termelés technikai eszközeiben, - s az ezek kielégítésére alkalmas javaknak előállítására egyrészt egész sereg ember közreműködését kívánja meg, másrészt a természeti feltételek különbözősége folytán csak különböző területeken történhetik. Mindkét körülmény azonos hatása az a döntő fontosságú tény, hogy a javak nem az által és nem ott, nem azon a helyen állítanak elő, ahol és ahinél a szükséglet jelentkezik, hanem, hogy a kielégítés megtörténhesék, előbb egy közbeeső folyamat, a c s e r e révén kell odajutniok. Ez a csere, melynek feladat és szerepe a legáltalánosabban tehát az, hogy a javakat a szükséglet helyére juttassa, továbbit-
sa, a társadalmi gazdálkodás legáltalánosabb té-
nye.

II. Csereszköz és számolási egység.

A cserének, a cserélgetésnek két szempontból is vannak jelentős nehézségei. Az egyik a lehetőségnek, a másik a lebonvításnál felmerülő értékelésnek problémája. Vegyük őket külön-külön.

A szükségességek cseréje után való megszerzést az nehezebbi még, hogy nem mindig akad olyan szembenálló fél, akinek éppen az én cserébe bocsátható feleslegemre volna szüksége, s akinek ugyanakkor oly cserélni valója van, ami pedig éppen nekem kell. Kénytelen leszek tehát olyon igát is elfogadni, melyekre nekem nincsen is szükségem, abból a célból, hogy érték talán majd könnyebben szerezhetem meg valaki mástól a közvetlenül szükségelt javakat

is. Ha ezután valamely jószág szokás útján ezt a szerepet, ezt az átvitelő, közvetítő, eszközi szerepet tágabb vagy szűkebb társadalmi körökben általánosan betölti, - ezzel a csere lehetőségét a legnagyobb mértékben kiterjesztve, hogy így jószágközvetítő feladatának tökéletesebben megfelelhessen, - előttünk áll a pénz, a maga legáltalánosabb formájában, mint általánosan elfogadott csereeszköz.

A pénz tehát csereeszköz, s ezzel a szerepével elhárítja a csere lehetőségének nehézségeit. De lássuk most már a lebonyolításnak értékelési akadályait, melyek végeredményben az értékmérés problémáját vetik fel.

Az értékelés nem más, mint két dolog szembeállítása ebből a szempontból, hogy bizonyos, önkifejtésünk, tehát végső célunk, vagyis az általunk annak felismert, annak tartott legfőbb jó megvalósítására nézve hasznos tulajdonságot melyik tartalmaz nagyobb mértékben. Ez a végső alapjában a legfőbb jó érdekében

történő megítélés adja az egész tevékenységnek az értékelés jellégét, mert egyóbként valamely összehasonlítás csak éppen csoportosítást, nagyságrendi felsorolást eredményez. De viszont éppen a legfőbb jónak ez a szerepe teszi az értékelést szükségképpen szubjektivvé, egyénivé. Hiszen ezt a legfőbb jót megismerni és objektíve meghatározni nem, hanem csak a legszemélyesebben kinek-kinek megérezni és lelke vágyódásával feléje fordulni lehet. Következésképpen e bennünk élő legegénibb vágyódásnak az életben való realizálása, - nem levent más, mint az önkiteljesítés törekvése, - szinten csak teljesen személyes és egyeni, s a dolgoknak e cél érdekében eszközként történő felhasználása, e zzel szükségképpen értékelése, /: ebben a vonatkozásban a fogyasztás is csak eszköz, :/ természetesen csak szubjektív alapon, egyénenként változó módon és mértékben lehetséges.

A cserenél marmost az érlekezésnek e szubjektív volta több irányban is nehézségeket

okoz. Mindenekelőtt ugyanis tisztában kell lennünk azzal, hogy a kicserélendő javaknak arányban kell állaniuk egymással, s ennek az arálynak adott esetben való mértéke, az ár, mely tehát azt mondja meg, hogy egy jószág bizonyos mennyiségéért a másik jószágból mennyi szerezhető meg a cserénél, - mintegy a piacon, a csere színterén kialakult értékobjektíváció, - mindenkor a szembenálló felek külön-külön való értékelésének összehasonlítása, összeegyeztetése és kiegyenlítése útján alakul ki.

Ámde elsősorban is a feleknek ez a külön-külön való értékelése bizonytalan önmagukra nézve is. Egyfelől, mert a legkülönfélébb javak kerülhetnek szembe egymással, s ez a nagy változatosság hasznosságuk pontos mérlegelését majdnem lehetetlenné teszi. Másfelől pedig vegyük figyelembe, hogy a cserénél nemcsak, sőt elsősorban nem a használati vagy hozadéki értékét nézzük a javaknak, - ezek csak motiválnak és az alapot adják, - hanem a csereértékét, vagyis

azt a hasznót, amit az illető jószág számunkra továbbcserélgetésnél jelenthet. Ebben az esetben pedig már szükséges lenne egy bizonyos objektív támpont erre vonatkozólag, hogy az illető jószág mennire hasznos másoknak, mennyire alkalmas mások szükségletei kielégítésére, vagy mennire kelendő, mint a továbbcserélés eszköze, tehát mennyire értékelik mások. Ezeknek objektív mértéke, mintegy hozadék, szolgálhatna aztán alapul a magunk szubjektív értékeléséhez. Csakhogy mások szükségleteinek és értékelésének megítélése természetesen objektíven nem lehetséges, de egyáltalán még némi biztonságot sem tudhatunk ezzel kapcsolatban elérni.

Ugyancsak nehézségek mutatkoznak a külön-külön való értékelések összehasonlítása, összeegyeztetése és kiegyenlítése, s ez ár kiértékelése tekintetében. Nincs ugyanis közös alap, viszonyítási alap, s az egyéni értékeléseknek az előbbieken kifejtett bizonytalansága a különbségeket igen lényegessé teheti, miáltal az összeegyeztetés és kiegyenlítés megnehezül, sőt

esetleg lehetetlenné is válik.

A csere lebonyolításának ezeket az értékeléssel kapcsolatos akadályait egy, a pénzeszközök tekintetben hasonló megoldással lehetséges elhárítani. Ha ugyanis egy szűkebb vagy tágabb társadalmi keretben szokássá válik, hogy a cserélendő javak értékét mindig egy bizonyos jószághoz viszonyítva fejezik ki, - miáltal az illető jószág mintegy értékmérővé, vagy ahogy újabban kifejezik, számolási egységgé lesz, - ez három vonatkozásban is kedvező hatást gyakorol. Megszünteti a javak változatossága miatt való bizonytalanságot, mert az értékelésnél mindig ő lesz az egyik összehasonlítandó. Szükségtelessé teszi, azaz inkább általános elfogadottságával mintegy objektívalva a csereértéknél tekintetbe veendő megítélését és felbecsülését a mások szükségleteinek és értékelésének, biztos támpontot nyújt a saját hasznunk mérlegeléséhez. És végül a külön-külön való értéktételek bizonytalanságait önmagukban eltüntetve, és közös

alapot teremtve, közös viszonyítási alapot, az egyéni értékelések összehasonlítását, ugyszintén összeegyeztetését és kiegyenlítését, az ár kialakítását is a legnagyobb mértékben megkönnyíti.

Azt mondtuk erről a számolási egységről: a pénzhez sok tekintetben hasonló. Felmerül a kérdés, nem azonos-e? Hiszen a közfelfogás teljesen egynak veszi. Amint hogy valában gyakran megesik, sőt a mai gazdasági berendezkedés rendszerében szinte szabály, hogy a pénz látja el a számolási egység szerepét is. De hogy mégsem azonos a kettő, azt a gazdasági válságok, inflációk bizonyítják: a pénz lassanként kizárólag pénz, azaz csereszköz marad, az értékmérés, vagy is a számolási egység szerepét más jószág veszi át. Am ugyancsak ezek a rendkívüli viszonyok mutatják a kettőnek szoros kapcsolatát, rokonságát is: a törvényes pénz idővel még általános csereszköz szerepét is kénytelen átengedni a szokás útján számolási egységgé vált jószágnak, mert gyakorlati szempontból a két szerepkörnek együttes ellátása célszerű.

III. A pénz jószágjellege és fajtái. A számolási egység realitása.

Azt mondtuk, hogy pénzzé és számolási egységgé szokás útján való elfogadással valamely jószág válik. Az a kérdés mármost, milyen jószág lehet ez, s a pénzzé vagy számolási egységgé válás által nem következik-e be valami változás jószág mivoltában. Hogy erre megfelelőhessünk, röviden érintenünk kell a javak osztályozásának problémáját.

Javaknak a legáltalánosabban azokat a dolgokat nevezzük, melyek számunkra valamiképpen hasznot hajtanak, azaz miránk nézve bizonyos értékkel bírnak. Ezek közül gazdasági javak azok, melyek csak korlátolt mennyiségben állanak rendelkezésünkre. A többiek szabad javak. A gazda-

sági javak között mármint aszerint, hogy szükségletünk kielégítést közvetlenül szolgálják, vagy csak a közvetlen kielégítésnek eszközüül használhatjuk őket, - használati és hozadéki javakat különböztetünk meg. A használati javaknak különös csoportját teszik a fényüzési javak, a hozadéki javak között viszont a munka, az emberi munka, és a föld, egyrészt, mint a termelés színtere, másrészt, mint természeti erő, különülnek el sajátosságuk folytán. Használati és hozadéki javakon kívül még egy csoportot állíthatunk fel a gazdasági javak körén belül: a hiteljavak csoportját, melyek magukban véve nem értékesek, vagy legalábbis értékük elenyésző ahhoz képest, hogy mintegy képviselői, helyettesítői egy nagyobb értékkel bíró jószágnak, esetleg jószágössességnek, gazdasági erőnek, s értéküket is csak attól nyerik.

A felsorolt csoportok bármelyikébe tartozó jószág válhatik pénzzé,

ennek semmi akadály

nincsen. Inkább fizikai tulajdonságok játszanak közre a választásnál: csak testi jószág, nem rom-

landó, könnyen mozgatható, kezelhető, szállitható, lehetőleg könnyen osztható is legyen, hogy így a csereeszköz szerepét elláthassa. A címletként érmévé verés, vagy jeggyé nyomás nem lényeges a pénznek pénzvoltára nézve, csak gyakorlati haszna van. Ha a szükséges fizikai tulajdonságokkal rendelkezik, bármiféle jószág lehet tehát pénzzé, de ha egyszer pénzzé, csereeszközzé vált, e szerepében addigi jellegét elveszti. Mert többé nem szükségleteink kielégítését szolgálja fogyasztási cikk, vagy termelési eszköz képpen, nem is más javakat helyettesít, képvisel, hanem sajátos funkciót teljesít. Gazdasági jószágjellegét ugyan nem veszti el, mert továbbra is korlátolt mennyiségben rendelkezésünkre álló hasznos /: mert cserelehetőséget biztosít :/ dolog marad, de a gazdasági javak között különös helyet foglal el, mint cserejószág.

Felmerül azonban a kérdés, vajjon feltétlenül valamely jószágból kell-e a pénznek pénzzé válnia? Nem képzelhető-e el olyan pénz, mely e-

eredetileg is, kimondottan, kizárólag csak pénz?
 És vajjon erre is érvényes lenne-e, hogy a pénz
 gazdasági jószág, mégpedig cserejószág?

Valóban, lehet, sőt van is - a tulajdon-
 képpen papírpénz, - oly pénz, mely nem jószág-
 ból lett azzá, hanem eredetileg is csak pénz.
 De mivel, mint más pénzre, erre is áll, hogy kor-
 látolt mennyiségben rendelkezésünkre álló hasz-
 nos /: mert a cserelhetőségeket a legnagyobb
 mértékben kiterjeszti; :/ dolog: áll reá az a
 megállapítás is, hogy a gazdasági javak különös
 faja: cserejószág.

Az elmondottak alapján kétféle pénzt kü-
 lönböztethetünk meg: oly pénzt, mely jószágból
 vált azzá szokás útján, - nevezzük az ilyet sze-
 reppénznek, mert csak szerepe szerint az, - és
 oly pénzt, mely eredetileg is pénz, s csak mint
 pénz van léte, - nevezzük az ilyet tiszta pénz-
 nek. A szereppénz körén belül ismét két csopor-
 tot állíthatunk fel: lehet a szereppénz eredeti-
 leg használati vagy hozadéki jószág, tehát olyan,

mely önmagában értékes, - nevezzük az ilyet áru-
 pénznek, - és lehet eredetileg hiteljóság, mely
 csak helyettesíti, képviseli az értéket, - nevez-
 zük az ilyet hitelpénznek. A tiszta pénzre, mint
 már említettük, példa a valódi papírpénz, az áru-
 pénzre a fémvalutás országok értékpénzei, a hit-
 telpénzre a beváltási kényszerrel kibocsátott
 bankjegyek és államjegyek, ilyenekül tekinthe-
 tők a fémvalutás országok nem teljes értékű,
 vagy szinte értéktelen váltópénzei, aprópénzei,
 de nem tagadhatjuk meg az úgy nevezett pénzhe-
 lyettesítőktől sem a hitelpénz jellegét, legal-
 lább is a felsőbb üzleti körökben, ahol általá-
 nosan elfogadott csereeszköznek joggal tekin-
 tetők. Fémvalutás országok beváltási kényszer
 nélkül kibocsátott, de fedezett papírpénzei át-
 meneti, felemás forma a tisztapénz és hitelpénz
 között.

Térjünk azonban vissza a számolási egy-
 ségre. Hiteljóság eo ipso nem lehet számolási
 egység, mert hiszen értékét nem magában bírja,
 s így, ha mint pénz, ellátja is a számolási egy-

ség szerepét, ez voltaképpen csak látszólagos, s az általa képviselt, helyettesített jószág a valódi számolási egység. De míg egyrészt a pénzzel szemben ilyen hátrányban áll az értékmérő, másrészt a pénzzévalás fizikai feltételei itt nem kívántatnak meg, az egyetlen feltétel az, hogy általánosan ismert legyen. A számolási egységül szolgáló jószág addigi szerepét továbbra is teljesíti, s így jószágjellegében semmiféle változás nem áll be. Ez magyarázza meg azt is, hogy tehát a cserejószág, a pénz is lehet számolási egység, a tiszta pénz is, de természetesen a hitelpénz nem.

Am vajjon feltétlenül valamely jószágnak kell az értékmérő szerepét ellátnia? Nem tud-e a számolási egység önállósulni, nem állhat-e meg mintegy eszmei egységként? Nem. Mert az értékelésnél mindig két jószágot hasonlítunk össze, az egységül szolgáló érték is tehát jószágérték kell, hogy legyen. Valóságtól elvonatkoztatott eszmei értékegységgel nem tudunk mit kezdeni, mert az ér-

téket nem önmagában, hanem a dolgokban látjuk, ismerjük, szemléljük és ítéljük meg a gazdasági életben. A számlási egység szerepét tehát szükségképpen valamely jószág kell, hogy betöltse.

IV. A z á l t a l á n o s e l f o g a - d á s k é r d é s e .

A társadalmi, de az egyéni életnek is minden rendje, szabályozottsága szokáson alapul. Szabályokat felállítani elméleti alapon is lehet, de az élet rendje csak a szokás által elfogadott szabályokhoz igazodik. Az úgy nevezett társadalmi szabályok: konvenció, jog és erkölcs is csak akkor valóban élő szabályok, minden esetleges magasabbrendű követelménytartalmuk ellenére is, ha szokás útján elfogadta őket a társadalom. A szokásjog erősebb a törvényjognál, a társadalmi hatalmi szervezetek minden kényszerítő ereje csődöt mond az ellenkező szokás ellenében, hiszen szervezethez szabályozottságot jelent, s szabályokat a szokás élteti, így ők maguk is a szokásnak köszön-

hetik létüket.

Szokáson alapszik tehát minden társadalmi intézmény, berendezés, s így, - mint már többször említettük is, - a pénz és a vele rokon számolási egység intézménye is. Nagy jelentőségükre tekintettel ugyan a társadalom hatalmi szervezetei a maguk körébe vonták mindkettőt, olyannyira, hogy maguknak kívénják fenntartani a pénzkreálás jogát. A pénzüket rendszerint egyben számolási egységgé is kijelentve, s kibocsátott pénzeiket kényszer útján akarják elfogadtatni, - mégis ez esetben is a társadalom szokás útján megnyilvánuló elfogadóképessége teszi csak ezeket valóban érvényes csereszervező eszközzé és számolási egységgé. Ha meg is különböztetünk tehát szabadpénzt és törvényes pénzt, ne feledjük, hogy mindégiknek alapja az általános elfogadottság, s a tényleges elfogadás mindig szokás útján történik, úgy hogy a törvényes pénz tulajdonképpen csak alakai szempontból, jogi szabályozottságával különbözik. Ugyanez áll a számolási egységre is.

A mai fejlett gazdasági életben szabad

pénz és törvényes pénz egymás mellett fordul elő. Minden államnak megvan a maga törvényes pénze, mely rendszere rint egyben számolási egység is. A felsőbb üzleti körökben ezenkívül szabad pénzként forognak az u.n. pénzhelyettesítők, melyek voltaképpen hitelpénzek, de számolási egység a törvényes pénz marad. Nemzetközi forgalomban csak szabad pénzről beszélhetünk, mert a törvényes pénz törvényességét külföldön amugy is elveszti. Pénzhelyettesítők, vagyis hitelpénzek itt is szerepelnek, számolási egységként rendszerint valamelyik állam valutája szolgál. Nemzetközi forgalomban végül régi, ma már nem törvényes, vagy egyenesen ilyenekül vert érmék, s általában az arany, mint árupénz, ma is fontos szerepet játszanak, sokszor ellátva az értéknőző szerepét.

Meg kell emlékeznünk a gazdasági életben beálló válságokról, azoknak hatását vizsgálva a szabad és törvényes pénz viszonyára. A gazdasági zavarok, - melyek gyakran egyéb, politikai vagy társadalmi körülmények következményei, -

könnyen megingattják a törvényes pénz általános elfogadottságát. A jogi kényszer erőtlenné válik a szokás erejével szemben, s elsősorban is a meg-ingott értékű pénz elveszti számolási egység szerepét, s ezt rendszerint közszükségleti jószágok és az arany veszik át, a felsőbb üzleti körökben pedig arany és idegen valuták. Esetleg még maga az állam is más jószágot jelent ki törvényes pénz helyett számolási egységül. Idővel ezután az értékét és általános elfogadottságát veszített pénz csereszközként sem bizonyul megfélelőnek, s hiába többé az állami hatalom, a legprimitívebb cseregazdaság kezdődik, illetőleg idegen valuták és az arany - mégha tilos is, - töltik be a pénz szerepét.

V. A pénz érték kérdése.

A pénz jószág, tehát szükségképpen értékesnek kell lennie. Az a kérdés, mi adja a pénz értékét, s milyen változásoknak van kitéve.

Bármilyen jószág egébként a pénz, míg csereeszköz szerepét betölti, elsősorban, mint ilyen jön tekintetbe az értékelésnél is. Hogy ez mennyire így van, s hogy a pénznek értékét mennyire csereeszköz jellege adja, példa rá a tiszta pénz, a papírpénz, s fedezetlen papírpénz, mely értékét másból nem is meritheti, mint csereeszköz funkciójából. Ámde mégis a kérdés nem ennyire egyszeri, mert a pénz különböző fajai másként és megint másként viselkednek értéküket tekintve különböző gazdasági hatásokra.

Lássuk először is az érüpenzt. Tételünk

itt is áll, hogy, míg a pénz szerepét betölti, cseereeszköz jellege adja értékét is. De mégis, ez az érték bizonyos viszonyban kell hogy legyen az illető jószág nem pénzként való értékéhez. Az árupénz pénzértéke sem mehet lejjebb, nem szállhat alacsonyabbra, mint nempénzként való értéke, mert ebben az esetben megszűnik pénz lenni, s újra felveszi eredeti jószágjellegét. De míg így egy felől az árupénz nempénzértéke befolyásolja pénzértékét, másfelől az illető jószágnak azáltal, hogy pénz lett, eredeti értéke is módosul, mert a pénzre válás lehetősége nem pénz minőségében is vissza kell hogy tükröződjék értékében. Az arany értékénél például feltétlenül igen számottevően esik a latba, hogy pénzként általánosan el van fogadva, talán a legáltalánosabb pénz, mert mondhatnánk az egész emberiségben s így az egész földkerekségen érvényes.

Nézzük mármost a hitelpénzt. Megegyeznek az árupénzzel abban, hogy bár pénzszerpe adja

értékét, ez mégsem szállhat előbb, mint némpénz minőségében való értéke, melyet viszont az általa képviselt, helyettesített jószágtól nyer. Mi azonban az árupénznél ez a szabály, mert önmagában bírja értékét, feltétlenül érvényesül, a hitelpénznél van előle kivétel is. És ez éppen hiteljellegéből folyik. Az értékét adó jószág ugyanis tőle függetlenül elpusztulhat, vagy másra k kezébe kerülhet, aki nem ismeri el a hitelpénzt a tulajdonában lévő jószág képviselőjének helyettesítőjének, sőt ezt megteheti esetleg maga a kibocsátó is. Ebben az esetben - sőt előbbieknek csak gyengéje elterjed a közvéleményben - a hitelpénz elvesztvén hiteljellegét, s önmagában jószág nem lévén, s így értékkel nem bírván, a tiszta pénzhez lesz hasonlónak.

A tiszta pénz értékét egyedül pénzváltóból meríti. Téves az állítás, hogy - tekintve, hogy a tiszta pénz általában /: de nem szükségképpen :/ törvényes pénz, - a kibocsátó hatalmi szerve adja tetszése szerint az értékét.

Téves, mert, mint kifejtettük, a társadalmi szokás erősebb a társadalom bármilyen szervezetének kétségretű erejénél. De téves azért is, mert hiszen a hatalmi szó kényszere, mégha feltétlenül érvényesülhetne is, csak meghatározott körre szorítkozna, s e határokon túl teljesen szabadon érvényesülhet és érvényesül is a társadalmi szokás ereje.

Mégis a tiszta pénznek, mint törvényes pénznek, - s egyáltalán minden törvényes pénznek - értékére a kibocsátó hatalom helyzete befolyást gyakorol. Csakhogy ez a befolyás nem a kényszer mozzanatán alapszik, hanem azon, hogy a pénz, általában, nemcsak a hitelpénz, bizonyos hitelmozzanatot foglal magába. A pénz ugyanis, - elsősorban a tiszta pénz - a társadalom hatalmi szerveitől, mint a társadalom képviselőitől kiállított, kibocsátott utalványnak tekinthető, mely tanusítván, hogy birtokosa a köznek hasznos szolgálatot tett, egyben feljogosítja arra, hogy az általa szükségelt javakat másoktól megazerezhesse, miáltal azok köz iránti kötelezettségüket ezuton leróva, in-

már birtokossi lesznek az utalványnak. Ez a felgás erkölcsi magyarázatát, s a tiszte pénz mint fedezetét abban a tételben leli, hogy: Aki nem dolgozik, ne is egyék, vagyis hogy társadalmi civilizáció mai állapotában a munkamegosztásos gazdaságkodás folytán mindenki köteles a köznek, a társadalom egészére nézve hasznos tevékenységet folytatni, hogy így a mások által hasonlóképpen a ki javára folytatott munka gyümölcseiben részesedhessen. Ez a tétel szabad pénz esetében is fennáll, s így szükségképpen arra is érvényes kell hogy legyen az utalvány-elmélet. A kérdés csak az, vajjon így esetben ki az utalvány kiállítója, kibocsátója? Konkrét esetekben voltaképpen az egyén, mint a társadalom megbízottja, érvényét azonban az utalvány a társadalmi szférában, szokás utján történt elfogadtatásában gyökerezteti. Alapjában véve a törvényes pénznél is ugyanez a helyzet, hiszen az ilyen, mondhatnánk közjogi utalvány érvénye ettől függ, vajjon a kibocsátó hatalom a társadalom, a köz képviselőjének tekinthető-e való-

ben, s a kérdés eldöntésére az egyetlen kritérium újra csak a társadalom elismerése, mely szokás útján nyilvánul meg. Ha ez a szokás bizonytalan válik, ha kétségesse lesz, meddig tekinthető egy hatalom, egy állam világon társadalmi képviselőjének, az általa kibocsátott pénz értéke az elismerés megingását feltétlenül megérzi. Elsősorban természetesen tiszta pénzé, hiszen ez egyetlen fedezetét ebben az elismerésben találta.

A pénzértéknek ez a változása elsősorban a nemzetközi pénzpiacra érezteti hatását. A magyarság körén belül az illető pénz még egyelőre megtartja értékét, mely a vásárlóerőben lesz nyilvánvalóvá. Ugyanis általában meg kell különböztetnünk mindkét pénzt: tehát nemcsak törvényes, de szabad pénzesetében pénzbel földet és pénzkülföldet. Az első az a társadalmi keret, melyen belül az illető pénz általános csereeszközül, esetleg számolási egységül is, el van fogadva. A második az egyes pénzbel földek között kialakuló főregulom tere, ahol az egyes pénzek - habár pénzváltukat, s így

cserejóság jellegüket el nem veszítik, - de ily minőségükben meg is mintegy árucikkekké válnak, csak közülük egyesek, valamint aranyérmék a általában az arany lesznek mintegy magasabbrendű, másodikfokú pénzzé, a pénzek piacának pénzévé. Pénz külföld és pénzbelföld megkülönböztetése a pénz érték szempontjából igen fontos, mert másféle körülmények hatnak rá itt, és másfélék ott, a végeredményben a pénznek a két piacon való értéke különbözni fog egymástól. A pénz utalványszerűségéből folyó hatások például elsősorban a pénzkülföldön gyakorolnak befolyást a pénzértékre, ez szemben a pénz árucikkjellege /: éppen fordított módon: a pénz belföldön utalványszerű, külföldön árucikkyszerű :/ elsősorban a pénzbelföldön.

A pénz árucikkyszerűsége jószág mivoltának következménye a így a pénzértéknek ebből folyó változásai a kínálat és kereslet törvénye szerint igazodnak. Ha a pénzmennyiség szerfeleként megnövekszik, vagyis a kínálat nagy a kereslethez képest a pénz értéke csökken. Viszont ha a pénzmennyiség vagyis pénzkínálat csekély, esetleg szinte szűk:

kereslethez képest: a pénzürték emelkedni fog. Ezek a hatások is, miként az utalványszerűségből folyó hatások is, elsősorban a tiszta pénznél jelenek észlelhetők, mert hiszen az kizárólag cserejárság, a árucikkészeretségében is csak ez a jellege jöhet tekintetbe. Azonkívül a tiszta pénz, a papírpénz - amint utalványszerűbb is a többi pórnél, - a legkönnyebben szaporítható és csökkenthető is, s így a kínálat és kereslet aránytalanságai a legnagyobbértékben néha jelentkezhetnek. A fémpénzeknél az árucikkészeretségnek ezek a hatásai nem is annyira mennyiségi okok következményei mint inkább minőségi okoké: a rossz pénz a jót kiszorítja, az anyagára nézve értékesebb az értékelenebb.

A pénzürték kérdése különös fontosságot a által nyer, hogy a pénz igen gyakran, a gyakorlati szempontok által indokoltan, a számolási segítség szerepét is ellátja, s ez lehetőleg értékállótságot kíván. Amint az eddig elmondottakból láthatjuk, ennek követelménynek legjobban az árupénz felel meg. A hitelpénz gazdasági zavarok idején

könnyen tiszta pénzzé válik, s ennél aztán a pénz érték a legnagyobb szélsőségeket érheti el, az infláció előre elképzelni sem merészelt arányokat ölthet. De ez a kérdés, az infláció problémája, már inkább a pénzpoltikába tartozik.

VI. A pénz fajainak összehasonlítása. A pénz jövője és a jövő pénze.

Ha a pénz fajtáinak történetét folyamatosan szemléljük, azt láthatjuk, hogy a legprimitívebb áru pénzből lassanként a szinte testetlen papírpénzzé fejlődött. Mondhatnánk: elszelmeledett. Később részben viszont a szabad pénz helyébe mindinkább a törvényes pénz lépett, s csak a legutóbbi idők fejlettebb felsőbb üzleti élete teremtett újra szabad pénzt az u.n. pénzbelvettetésitők hitelpénze alakjában. A nemzetközi forgalom ugyan még szabad pénzzel dolgozik, de már többször felmerültek tervek egységes nemzetközi, hogy ne mondjuk: világpénz megteremtése érdekében, sőt kísérletek is történtek erre vonatkozólag, ha nem is nagy sikerrel.

Milyen jövőt jósolhatunk a pénz egyes fajainak? Mi előnyük és hátrányuk van egymással szembe? Milyen lesz a jövő korok pénze?

A legeszeisebb, a legkiszáradtalagossabb, a legeredetibb, szabad legyen így kifejezni magunkat: a legegyszerűbb pénz a tiszta pénz, a papírpénz, a fedezetlen papírpénz. Előnye igen sok van: könnyűen kezelhető, könnyen osztható, ezek kisebb és nagyobb címletek tetszés szerint nyomhatók, ünnegértéktelen lévén, a pénzértéket a maga legeszeisebb formájában valószínűleg meg. A számlási egység szerepére is igen alkalmas volna, mint a legeszeisebb pénz, de értékállandósága igen bizonytalan, nagy az infláció veszélye, melyet éppen önmagában való értékételensége folytán megvédeni nem tud, s ilyenkor a számlási egység szerepét át kell engednie más jószágoknak. Mégis mindinkább terjed, márcsak a pénzfőnek korlátolt mennyisége miatt is.

Az áru pénz a legprimitívebb pénzfajta, de értékállandósága a legnagyobb, mert értékét soha teljesen el nem veszítheti, s így számlási egység szerepére a legmegfelelőbb. Hátránya azonban, hog

nehézebben kezelhető, korlátozott mennyisége ma már a pénzügyi szükségletet ellátni nem tudja. A nemzetközi forgalomban, a végső kiegyenlítéseknél azonban megtartotta még egyedüliségét.

A hitelpénz a tiszta pénz és árupénz áttanulmányozása, egyesítve az árupénz varkosságát a tisztepénz ártékhibizonytalanságával. Szerepe mininkább kisebb, mintegy kiegészítő.

Külföldön a szabad pénz és törvényes pénz egymás mellett egy időben fog maradni. A törvényes pénz nagy előnye a megbízhatóság, a hitelesítés lehetőségének a minimumra csökkentése, valamint a címletekben való megjelenés. A szabad pénz viszont a tulajdonképpeni alap, mert hiszen az az, amelyik érvényességét a törvényes pénznek is a szankcióval a felsőbb üzleti körökben mind belföldön, mind külföldön forgalomban a legnagyobb címleteket pótolja.

Itt vethetjük fel a kérdést, vajon a tudományos fejlődésnek mindinkább a kollektív gazdaság felé mutatkozó irányja nem fogja-e idővel felelőtlenségé tenni a pénzt? Erre csak azt válaszolhatjuk,

hatjuk: nem. Mert a jászócsere akkor is megtehető különleges formában is, mint hatósági kezelés, hatósági szétosztás, aminek módja a jegyrendszer, s akkor ez a jegy vagy jegyek fognak pénzül szolgálni, ennél is inkább, mivel az egyes szükségletek különbözők, s így nem is a cikkenként szétosztott jegyek, hanem a határozatlan cikkeszűlő, bizonyos pontértéket jelentő jegy, vagy tehát pénz a legvalóságosabb és leghelyesebb, hatóságilag megszabott pontértékek, s ezek éreken mellett a hatósági szétosztó üzemekben.

A pénz már lényegénél fogva, hogy t. i. a csere eszköze, a munkemegosztásos gazdasági életnek bármilyen berendezésében sem mellőzhető és kizárható ki, legfeljebb sajátos faja alakul. A jövő pénze mindenesetre a papírpénz, mint a legvalóságosabb pénz, individuális és kollektív gazdasági rendben egyaránt, s a politikai világegység, világállam törekvével sőt talán az egységes világ pénzt is, mint törvényes pénzt és számolási egységet, létrehozzák majd. Az infláció veszélye ugyan akkor sem fog megszűnni, s gazdasági zavarok idején az érupénz, az arany megint előtérbe fog

kerülni, legalább is , mint számolási egység. É
igy megmarad üzleti körökben, sőt valószínűleg
még ki is terjed szélesebb keretben szabad pénz
ként a pénzhelyettesítők hitelpénz csoportja is
kisegítő pénz gyanánt, számolási egységül termé
szetesen a törvényes világpapírpénz szolgálván.

Irodalom.

- Balás Károly: A pénz csereértéke. Budapest, 1916.
- Balás Károly: Politikai gazdaságtan. /: Közgazdaságtan. :/ 1-2. r. Budapest, 1928.
- Földes Béla: Adalékok a papírpénz történetéhez statisztikájához. Budapest, 1938.
- Földes Béla: Pénz és pénzrendszerek /: valuták A Közgazdasági Enciklopédia IV. köteté
- Hantos Elemér: A pénz problémája Közép-Európában. Budapest, 1935.
- Heller Ferenc: Közgazdaságtan. I. k. 2. kiad. 1930. Budapest.
- Navrátil Ákos: A társadalmi gazdaságtan és közgazdaságtan vázolata. Budapest, 1906.
- Popovics Sándor: A pénz szerepe a háborúban. Budapest, 1936.
- Simmel, Georg: Philosophie des Geldes. 2. kiadás. Leipzig, 1907.
- Szurányi-Unger Tivadar: Magyar nemzetgazdaság pénzügy. Budapest, 1936.

Tartalomjegyzék.

I. Bevezetés. A csere alapjai.	3
II. Csereeszköz és számlási egység.	9
III. A pénz jóságjellege és fajtái. A számlási egység realitása.	16
IV. Az általános elfogadás kérdése.	33
V. A pénzérték kérdése.	27
VI. A pénz fajainak összehasonlítása. A pénz jövője és a jövő pénze.	36
Irodalom.	41

BÉREGENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
1346/143 gyarapodási naplósám